

texty texty texty texty texty texty texty texty
texty texty texty texty texty texty texty texty
texty texty texty texty texty texty texty texty
texty texty texty texty texty texty texty texty
texty

číslo 18
léto 2000

Úvodník:

Poslední přátelé odjeli, Milouš s nima. Zůstali jsme tu, tak, jak jsme od začátku chtěli, sami dva.

Mám rozbité prsty: čistili jsme komín a potom prali. Koupal jsem se v malé růžové vaničce pro kojence a četl při tom jeden z dialogů Karla Hvižďaly, s Jiřím Němcem.

Pár kilometrů odtud (patnáct, možná víc) se pomalu zavírá U Lva. Prázdninový čtvrtek: pár štamgastů a nějací ti pijáci navíc. A záchody jistě smrdí, bylo vedro. Tady voní praskající smrk, Andrejka na rameni, v rámci topné sezóny (Andrejce je pořád zima) i nakumulovaný teplý vzduch s mým Holandským tabákem, vytvářeje tak jakousi di-notickou saunu.

Multifunkční samorost do domácnosti (jinak též: „Multifunkční heblo“ – Andrejka; „Kráč“ – Věrka; „Dyť to nefunguje.“ – Milouš; „Kravina – típneš tam, to ti zetlí a vyhoříš.“ – strýc Pepa), džbánec s vodou, o kterém jsem až dnes, přesněji včera, přesněji Andrejka, zjistil, že je zmenšeninou sudu, tabák, papírky, filtry, brýle, nové plnicí pero (se kterým to píšu); to vše na rozvrzaném smrkovém stole. A... chuť napsat pozdrav z této chaloupky tam ke Lvovi, do Textů.

Poděkovat panu Růžičkovi za jeho fazónu z 20. července, kdy bavil nejen mě – což dělá vždycky – ale též Andrejku a zejména Milouše výroky jako: „Jak ho uviděl, tož sa poslal; medvěd přišel, očuchal ho a odešel pryč.“ Nebo (jako reakce na mou návštěvu u zubaře a z toho vyplývající jednak novou plombu a jednak nemožnost konzumovat jinak, než v podobě tekuté): „Šak jo, Plzeň, to je na všecko a nejlepší na zuby.“

Pozdravit pana Malinu, ale zároveň je přesvědčit, že nejsem chlap, protože prózu neumím. Ale hlavně mu poděkovat, že když dočetl básničku, co jsem mu přinesl, řekl: „To mňa až zařalo.“

Sdělit Pavlovi, Jurovi a Renému, že když to nejde, tak se nepíše, a tedy jsem se na Texty nevykašlal...

Ovšem z chuti vylezlo mi jen toto. Takže, ...to stejně zítra vezmu ke Lvovi.

Jakub Chrobák

Obsah:

úvodník

Jakub Chrobák___2

poezie

Jakub Chrobák: Nebáseň; In memoriam
___9

Vojtěch Kučera: Do zdí; Bolest; *** (Chce se mi křičet); *** (Večer se z postele); Z
hospod; Kolem___18_19

Martin Škabraha: Žena___21

próza

František Šístek: Růže – čarodějky___4_8

Stanslav Zatloukal: O dvanácti
měsíčkách___10_12

překlad

Juan José Arreola: ___20

comics

Michal Jareš: ___16_17

rozhovor:

Pavel Kotrla: Mezi námi: vesničany
(rozhovor s Bogdanem Trojakem)___13_15

recenze

Jakub Grombř: Básník Michal
Habaj___22_24

Marek Petrů: Víra flagelantů___24_27

Marek Petrů: Přírodně či
kulturně?___28_31

Kontaktní adresy:

Pavel Kotrla
Bystřička 267
756 24
tel. (0657) 643 567
pkotrla@atlas.cz

Knihkupectví Malina
Dolní náměstí 344
755 01 Vsetín
tel. (0657) 619 531
knihkup@vsnet.cz

TEXTY, literární čtvrtletník, číslo 18, ročník V.,
šéfredaktor: Pavel Kotrla, vydavatel: Knihkupectví Ma-
lina, redakce: Jiří Hrabal, Jakub Chrobák, René Kočík,
Dalibor Malina; registrace u referátu kultury OkÚ Vse-
tín pod číslem VS-044/1999, internetová adresa:
www.inext.cz/texty

RŮŽE - ČARODĚJKY

František Šístek

Růže - čarodějky pěstoval strýc Gerhard na mnoha místech své malé zahrady. Některé rostly podél plotu, jiné tvořily trnité ostrůvky v posekaném trávníku a další zase zpestřovaly fádňní záhonky mrkve, cibule a brambor. Roztroušené růžové keře byly tak vlastně jakýmsi jednotícím motivem zahrady. Vztahovalo se k nim několik zákazů. Růže - čarodějky jsem nikdy nesměl zalévat - tohle privilegium si strýc Gerhard nechával vždy pro sebe. Růžím - čarodějkám jsem nesměl otrhávat trny. Růže - čarodějky bylo zakázáno používat jako odrazové můstky pro závody lučních kobylek ve skoku dalekém i pro soutěže berušek a kovaříků ve šplhání do výšky. Růží - čarodějek jsem se nesměl vůbec dotýkat. Každá růže - čarodějka rostla pod velkou, dvoulitrovou sklenicí ve zvláštním mikroklimatu, chráněna před povětrnostními vlivy jako v malém skleníku. Ani sklenice jsem pochopitelně nesměl nikdy odklopit. Pokud bych snad nějakou dokonce rozbil, mohl mně před strýcovým hněvem zachránit „snad jen pán Bů.“ Růže - čarodějky byly prostě tabu. Nechápal jsem proč. Strýc Gerhard mne ujišťoval, že to pochopím později, až uvidím, jakou mají růže - čarodějky kouzelnou moc. Za pár týdnů, tvrdil strýc, vypučí na stoncích růží červená poupata, která potom - a to je to kouzlo - změní svou barvu na žlutou, svítivě žlutou jako plamen, šlehající z komína spalovací věže chemického kombinátu za kopcem.

Továrnu samotnou nebylo ze zahrady vidět - její přítomnost naznačovala pouze oblaka páry, stoupající z šesti válcovitých chladících věží. Zcela nepřehlédnutelná byla naopak béžová budova krematoria, stojící na svahu protějščího kopce. Její přítomnost na mne nepůsobila nijak depresivně, naopak, mnohokrát jsem strýce Gerharda přemlouval, abychom se tam někdy zašli podívat. Strýc mne ovšem do krematoria, stejně jako do místního planetária nebo do kina, přes opakované prosby za celé prázdniny nevzal ani jednou. Každý den se odehrával podle stejného schématu. Strýc odcházel do práce, když jsem ještě spal. Dopoledne jsem trávil sám v jeho bytě. Po poledni se strýc

vrátil z chemičky a pak jsme tramvají jeli na konec města, kde měl zahradu. Strýc většinou cosi kutil v malém zahradním domku nebo okopával zeleninu a já jsem celé hodiny ležel na břiše a díval se do trávy. Ty chvíle mi vynahrazovaly veškerou dopolední nudu. Sledoval jsem trasy mravenčích dálnic, pasteveckou symbiózu mšic a mravenců, dvojice pářících se ploštic, spojených zadečky, dravé střevlíky s lesknoucími se krovkami i malé pavouky, kteří číhali v okvětních lístcích a měnili barvu podle potřeby. Kolem páté hodiny jsme se ze zahrádkářské kolonie vrátili zpět do města. Většinou jsme nešli rovnou domů, ale do hospody, kde jsme zůstali, dokud nezapadlo slunce. Sedávali jsme u velkého okna, které bylo v létě vždy otevřené. Na vnější straně, na ulici, stála pod oknem lavička, rezervovaná pro starého Fera. Fero byl Cikán a proto do hospody nesměl. Strýc Gerhard i ostatní štamgasti občas jen tak z legrace vrchního přemlouvali, aby Fero pustil dovnitř. „Fero je slušnej Cikán, ten nic nevyvede,“ říkali vždycky. Ale vrchní byl zásadový: „Nenene, to prostě nejde. Cikáni do týchle hospody nesmí a basta. Žádný výjimky. Jak sem pustíš jednoho, hned sem přitáhnou další a jak by to pak vypadalo. Nemaj tu co dělat. Nikdo vo ně nestojí. My taky nelezeme do jejich hospod. Já vím, že je Fero slušnej, poctivej, vo to nejde. Ale stejně je to Cikán, s tím se nedá nic dělat.“ Jako slušný Cikán směl alespoň sedávat na lavičce venku a vrchní mu podával pivo otevřeným oknem. Když jednou přísahal, že Cikány nepustí dovnitř, nemyslel tím přece, že jim nikdy nenalije. Fero tak patřil ke společnosti, která sedávala u našeho stolu, i když byl za oknem. Když se hrály karty, klečel na lavičce a díval se dovnitř, jindy toho moc nenamluvil, tvářil se uraženě, obrátil se do ulice a vyhříval se v paprscích zapadajícího slunce. Když začalo pršet, měl smůlu.

Podvečery v hospodě, kde jsem celou dobu brčkem pomalu vyprazdňoval sklenici kofoly, byly také jeden jako druhý. Pokud ovšem nepřišel Zacharides, který bydlel v nejvyšším patře sočrealistického činžáku, v němž žil i strýc Gerhard. Hovory ostatních strýcových přátel, kteří všichni pracovali v chemičce nebo v dolech, mě moc nezajímaly. Když promluvil Zacharides, bylo to jiné. Nevyprávěl o práci, ale o tom, co dělal před-

tím, než se dostal „na sever“ ve vlaku plném poražených řeckých partyzánů. Sotva se Zacharides posadil, spustil bez úvodu a bez ohledu na to, o čem se bavili všichni ostatní, nějakou historku. Lidé kolem našeho stolu ho často poslouchali jen na půl ucha – jeho příhody znala celá hospoda nazpaměť. I já jsem si brzy všiml, že se některé příběhy, pravda, občas v trochu pozměněné formě, opakují. To mi nevadilo. S každým Řekovým příchodem jsem opouštěl začouzenou dělnickou hospodu, horníky, z jejichž kůže již ani ta nejprudší sprcha nemohla smýt letité vrstvy uhelného prachu, starého Fera i strýce Gerharda v zabahněných montérkách a ponořil jsem se do jiného světa. Lidé se v něm střídali, rdousili a podřezávali na potkání, jindy zase vytvářeli podivné symbiózy a měnili válečné strany stejně jako pavouci barvu v malém zahradním vesmíru, který jsem sledoval odpoledne. Zacharidův svět, který jsem si mohl jen představovat, ten hmyzí v mnohém připomínal, i když byl zabydlen jinými postavami: partyzány, mávajících rudými prapory na nepřístupných skalách, pastýřkami koz, vrhajících na nepřátele do údolí ohromné balvany, nelítostnými královskými důstojníky, kterým prý Zacharides navždy zacpal ústa jejich vlastními uřezanými varlaty, zrádnými popy, Řeky, albánskými hrdlořezy v bílých čapkách, jež na horských svazích sloužily jako výborné terče, Angličany, ruskými instruktory, makedonskými dobrovolníky, supy, medvědy a vlky. S každým panákem rumu, který Zacharides do sebe obrátil, byly kontury občanské války v jeho vyprávění stále méně zřetelné a stále rozmazanější, až se vytratily docela. Nahradila je budoucnost. „Odstěhuju se do Řecka!“, vykřikoval v takových chvílích Zacharides. „Vyseru se na všechno tady, vyseru se na vás a vrátím se domů! K moři! Koupím si domek u moře! Hovno domek, koupím si ostrov, jako Onasis!“ Jakmile padlo jméno Onasis, sklonil jsem hlavu a zavřel pro jistotu oči. Zasypal mne déšť roztříštěného skla. Vždy, když si Zacharides v záchvatu euforie vzpomněl na Onasise, začal rozbíjet prázdné panáky o strop. „Nech toho, nebo sem nebudu pouštět ani Řeky!“ řval na něj vrchní a Zacharides se zklidnil. Nejen to, náhle ho ovládla melancholická nálada. „Tak vy mi nevěříte, to jste teda parta. Stejně se vrátím

do Řecka, uvidíte.“ „Vrať se radši na zem, nech toho, člověče, vrať se do reality,“ říkal mu strýc Gerhard. „Do jaký reality? Do jaký reality? Já jsem přece taky realita! Nebo jsem snad vzduch? Tak jo. Hodím si mašli. Voběsím se a hotovo. Lepší všechno skončit, dokud má člověk sílu. Radši sfouknout svíčku sám, dokud ještě hoří, než aby jí sfouknul průvan. Ale vám to nemá cenu povídat. Seru na vás. Stejně mně neposloucháte.“ Takhle se Zacharides loučil skoro pokaždé a přitom se usmíval. Pak se odpotácel domů. Občas jsme ho se strýcem doprovodili. Za den nebo za dva se Zacharides objevil v hospodě znovu a začal zase vyprávět.

Jednou jsme šli ze zahrady rovnou domů, protože přšelo a strýc Gerhard se domníval, že bychom se tentokrát ze zablácených montérek a tepláků měli předtím, než půjdem do hospody, přeci jenom převléknout. U výtahu svítilo dlouho červené světlo. Čekali jsme. Kabina se pomalu zastavila v přízemí. Pak se otevřely dveře. Z výtahu se skloněnou hlavou vystoupil Zacharides, podpírán z každé strany jedním mužem. „Zdařbůh,“ pozdravil ho strýc. „Dobrý den, pane Zacharides,“ řekl jsem já. Zacharides zarytě mlčel. Ani se na nás nepodíval. „Nazdar Zacharidesi,“ zkusil to ještě jednou strýc. Zase nic. „Toho už nezdravte,“ řekl pak jeden z mužů, kteří ho podpírali, „je mrtvej.“ Strýc i já jsme nechápavě zírali na mrtvolu, kterou zřízenci vytáhli z výtahu a opřeli o zeď. „Voběsil se. Bydlel až nahoře, tam se nikdo s rakví tahat nebude, nechali jsme jí v autě. Můžete nám prosimvás přidržet dveře vod vchodu?“ Strýc jim otevřel dveře a funebráci vynesli Zacharidese do hustého lijáku.

Za tři dni se počasí zlepšilo, takže jsme opět vyrazili na zahradu. Na některých růžích - čarodějkách již vyrašila sytě červená poupata. Ležel jsem v trávě, když mně strýc Gerhard zavolal k plotu. „Podívej se,“ ukazoval na krematorium na protějším kopci. „Vidíš ten dým? Dneska měl pohřeb Zacharides.“ Zůstal jsem u plotu a sledoval šedobílý opar nad komínem. Strýc vytrhával plevel, ale občas se ke krematoriu také ohlédl. Vítr vál směrem k nám. „Vzduch. Vždycky to říkal. Je z něj opravdu jenom vzduch,“ mumlal strýc. „Nemůžeme ho vdechnout?“ zeptal jsem se. Vítr vál směrem k nám. „Možná,“ řekl strýc. „A co by se stalo?“

„Nevím. Uvidíme,“ odvětil strýc a odhodil na kompost velký bodlák. Vítr vál stále směrem k nám.

Za pár dní poté přišel strýc Gerhard domů a v ruce držel úřední obálku. Sedl si a dlouho nic neříkal. „Jdeme na zahradu. Hned,“ rozhodl potom.

„Se zahradou je konec,“ sdělil mi po cestě. Vysvětlil mi, že zahrádkářskou kolonii budou rušit a na jejím místě postaví nové sídliště. V dopise, který toho dne přišel, stálo, že stavební práce začnou za měsíc. Do té doby měli majitelé vyklidit své zahradní domky, budky a kůlny. Došli jsme na zahradu. Strýc se rozhlížel kolem. „Tak, dnes naposled,“ řekl novým, patetickým tónem, který nikdy předtím nepoužíval. „Proč naposled, až za měsíc, ne?“ ptal jsem se. „Ne, radši co nejdřív! Lepší je skončit to hned, dokud má člověk sílu,“ pronesl strýc Gerhard a podíval se na mne. Tak se nikdy netvářil. Jeho výraz mi byl přesto povědomý. Vypadal teď jako Zacharides, když přestal rozbíjet sklenice o strop. „Co budeme dělat?“ ptal jsem se. Strýc se zamyslel. „Asi nic. Vlastně tu nic nemám. Rýč nemá žádnou cenu a těch pár krámů v boudě taky ne.“ řekl, sedl si na trávník a zapálil si cigaretu. „A co růže – čarodějky?“ zeptal jsem se. „Co by. Taky je zbagrujou,“ odvětil strýc, „ale nějaká už možná stihla zežloutnout. Běž se podívat!“ Obcházel jsem zahradu a opatrně jsem se přibližoval k růžovým keřům. „Ty sklenice můžeš klidně odklopit,“ řekl strýc. „Můžu?“ „No jistě. Stejně jsme tu naposled.“ „Můžu si na ně sáhnout?“ „Proč ne,“ řekl strýc Gerhard. Odklopil jsem první sklenici a dotkl se růže. Nebylo na ní vůbec nic zvláštního. Prohlížel jsem postupně i další, ale všechny byly zatím červené. Pak mně napadlo ještě něco. „Můžu rozbít tu sklenici?“ zeptal jsem se. „Můžeš,“ řekl strýc. Vzal jsem sklenici do ruky. Byla docela těžká. Zvedl jsem ji a mrštil s ní vší silou o kámen. Rozbila se jako každá jiná. Strýc se ani neohlédl.

Našel jsem jedinou žlutou růži. Teď už jsem se ani neptal a utrhл jsem ji.

Strýc Gerhard celou cestu zpátky mlčel a díval se z okna na šedivé fasády a zkroucené plynové potrubí, plazící se nad zemí kdoví kam. „Vyseru se na to,“ řekl potom. „Odstěhuju se do Řecka.“

JAKUB CHROBÁK

N e b á s e ň

Ne, žádný dub,
jak bývá –
sprostý,
hoblovaný smrk.

Přes mokrý žebř
se stmívá.
Mám hosty:
déšť a buk.

Prvý venku
čas vrývá
do vlhka luk.

Druhý z kamen
dohořívá:
krutý nesouzvuk.

**IN MEMORIAM 11. 3.
(ASI)**

Když chrápání
a zpomalený dech
(a kročeť v bubnech střech)
mě ke mně se vrací:

Ty, půlnoc, déšť:
Bosá Odbila Prostovlasý.

VYZNÁNÍ

Kameň kdy byla ryba
A řeči co se vedou
Ty hříby odešly s dědou

O DVANÁCTI MĚSÍČKÁCH

Stanislav Zatloukal

S jejím prožíváním lásky jsem si spojoval city mateřské, podle velkého počtu sourozenců, z nichž nejmladší pomáhala vychovávat. Nesmím opomenout vynalézavou hravost a spontánní projevy se, které byly v její povaze navenek nejviditelnější, ale s odstupem stejně vidím, že při poslední návštěvě mi nabídla právě to, co ji předurčovalo k mateřství.

Byla to vlastně návštěva teprve druhá a v jistém smyslu dokonce první, neboť při předešlé jsme nebyli sami. Tehdy jsem spolu s ní pozval i její kamarádky, aby neměla důvod odmítnout. Při rozloučení jsem všem nabídl na památku jednu z okrasných tykví, které se nám v zahradě vyšplhaly až do korun stromů. Všechny daly přednost skladnější kulaté odrůdě, ale jen ona místo poděkování řekla cosi o budoucím vyrovnání, o splacení i s úrokem. Smysl jejích slov mi dochází až teď, kdy obě návštěvy při zapisování srovnávám.

„Vodu se šťávou,“ poručila si ve dveřích a zmařila tak mou pohotovost vzorného hostitele, neboť jsem měl již připravenou konvici s vodou. Také řadu přezůvek, které jsem před ní vyskládal na výběr, lhostejně překročila a vklouzla do pokoje bosa. Dokonce ani z židlí si nevybrala: když jsem vcházel s její sklenicí, seděla na mé zastlané posteli. Vzal jsem tedy zavděk protější pohovkou a sklidil ze stolu vázu, abychom na sebe viděli.

„Proč jsi nechodil do školy?“ začala obviněním, ale jen zdánlivým, neboť bylo vidět, že by ráda poznala, jakou v mém rozhodnutí hrála úlohu. Kterou ze dvou stejně pravdivých odpovědí jsem měl volit? Navíc žádnou z nich jsem si ještě netroufal říct bez obalu, přímo a prostě. Věděl jsem, že zatím musím mluvit, jak je zvyklá mne slýchat, a svou záležitost jsem zjednodušil: „Co nám mohli dát přednášející, které jsme letos dostali, sotva starší než my?“ Tak jsem jednu z odpovědí nahradil námitkou a druhou nedopověděl: „A pak, myslím, že sama tušíš...“

„Takže ti nevadilo, že jsi mne nevídal?“

Pochopila by, co by znamenalo, moci ji *jen vídat*? Naopak jsem podvědomě cítil, že ji musím něčím zaujmout, upoutat, byť by to mělo být i chybně na přednáškách. Ztěží by totiž mým snahám prospělo každodenní

vidání se v otupujícím prostředí, které mě nemohlo inspirovat k nacházení témat pro naše rozhovory.

„Nebylo mi to jedno...a proto jsem tě *tak* srdečně zval, a proto jsem *tolik* rád, že jsi přišla,“ odpověděl jsem konečně, a nastolil opět nadvládu přítomnosti.

Úsměvem, anebo spíše jistotou, že jsem ho musel správně pochopit, se odškodnila za mou vyhýbavou odpověď. Pobídl jsem ji, aby si brala z talíře sušenky, které jsem na něj předem úhledně rozložil. Vzala si, ale místo ukousnutí zaváhala, jakoby si na něco vzpomněla, ale k úplnému vybavení ještě cosi scházelo. Sehnula se ke kabelce, začala listovat v pouzdře na doklady a teprve potom ze sušenky ukousla. Druhou rukou vyndala z jedné z přepážek svoji podobenku a posunula ji přede mne na stůl: „Chtěls ji.“

Byl jsem zvědav, zda napsala na druhou stranu věnování, ale abych zalichotil, prohlížel jsem si dlouho zálibně fotografii z líce.

„Můžeš i otočit,“ sama mne vyzvala. Na rubu stály jen naše jména, nejdříve mé ve třetím, níže její v prvním pádu. Vzpomněl jsem si na někdejší pokušení její fotografii zcizit, když ji kvůli vyřízení plavanky posílala po kamarádce, u níž jsem ji viděl na stole.

„Děkuju,“ napravil jsem své zamyšlení a vystavil podobenku mezi ozdoby na víku knihovny.

„Tam bude pořád?“ zeptala se, a mně chvíli trvalo, než jsem pochopil, jakou odpověď čeká. Svitlo mi, když jsem uvážil, že zde nebývám stále: že jezdím také domů nebo jinam.

„Budu ji vozit s sebou,“ slíbil jsem jí a, abych dodal vážnost svým slovům, domyslel jsem nahlas, jak budu s jejím dárkem nakládat: „...v peněženke za průsvitkou. A doma bude pod lampou hned vedle mapky.“ Tou byla pohlednice, kterou sama nakreslila a rozeslala jako pozvánku na oslavu svých narozenin. Schematicky na ni načrtla cestu od nádraží k jejich domu, nad nímž byl v kouřovém obláčku, vycházejícím z okna jejího pokoje, zvětšeně vykreslen stůl s jídlem a pitím.

„Vidíš: chci se zeptat, kdy máš narozeniny ty,“ vzpomněla si a vyndala použitou jízdenku. Případalo mi nemístné jí čísla diktovat, postrčil jsem před ni index, ať si rodné číslo přebere. Měla to snadnější, než kdyby to bylo naopak a já bych musel vzpomínat, v které kolonce se odečítá.

Mezi dalšími větami mne překvapila, jak sebevědomě si vyhlédla na skříni ze sbírky zvoneček, došla si pro něj a položila před sebe na stůl.

„Uvidíš,“ prozradila neurčitě a já jsem po jejím odmítnutí dalšího nápoje odnesl prázdnou sklenici, neboť své „díky“ zdůvodnila přípravou k odchodu. Když jsem se ale vrátil do pokoje, viděl jsem, že si mezitím celkem nepochopitelně svlékla svetr. Počítal jsem sice s mimořádným rozloučením, důvěrnějším než dosud, ale až venku u branky.

„Budu ti vyprávět pohádku,“ zmátla mě úplně a pokynula, sama již vestoje, abych k ní přistoupil. „Pohádka bude tvůj sen, tak musíš zavřít oči. Sám budeš hlavní postavou, nejen posluchačem,“ oznámila mi a uvedla mě do prostředí: „Představ si zimní zahrádku, holé stromy, hluboký bílý sníh...to byla má tvrdošíjnost, zkoušky, které jsem ti ukládala.“ Viděl jsem, nebo se zavřenýma očima spíše nahlédl, že budu ušetřen dlouhých úvodů s „bylo-nebylo“ a „za devatero horami“, že se jen potřebuje pomocí několika symbolů dostat k tomu podstatnému, co se týká nás dvou.

„Možná se ti zdály závěje příliš hluboké a mráz nejtřeskutější, ale uvidíš, že lze dokázat mnohé, protože jsme v pohádce a tam se ruší, co platí ve světě.“ Zrychlování řeči mělo u mě paralelu v zrychleném rytmu srdce a němého polykání slin.

„Stačí u ohně poprosit o pomoc a můžeš i v nejkřutější zimě nasbírat jahody nebo maliny; jak je chceš nazvat, záleží na tobě, jsou už na dosah, vlastně stačí jenom krok ke mně...“

Ještě dál je od zimy k jablkům, jsou z jedné strany od sluníčka červenější, rostou vysoko, ale nepotřebuješ trháček, ty je dostaneš rukama. Musíš jemně, aby nepadaly a nepotloukly se, jenom opatrně ukroutit a položit do košíčku, protože na ochutnání ještě nepřišel čas...“

Náhle odstoupila a zazvonila zvonečkem: „Pohádky je – pro dnešek – konec.“

Na přemýšlení o jejím zvláštním umění, snad performanci či objektu pro nevidomého diváka, jsem se mohl soustředit až po jejím odchodu. Vsuvka v její poslední větě mne těšila i napínala: dala se totiž vyložit i tak, že pohádky mívají pokračování.

MEZI NÁMI: VESNIČANY

rozhovor
s Bogdanem Trojakem

Vím, že na adrese www.weles.cz se od jara pokoušíš o rozjezd nového projektu. V Respektu 29/2000 pak Radim Kopáč uvádí, že Weles přestal existovat v tištěné podobě. Jak to ve skutečnosti s časopisem a s jeho internetovou obdobou vypadá?

Sloveso pokouším je ten pravý výraz. Weles bude dál vycházet v tištěné podobě, internetová verze zatím skoro nefunguje. Mea culpa.

Chystáš se převést do elektronické podoby i dosud existující čísla (Welesu)?

Měla by se na webu ocitnout alespoň ve formátu PDF.

Svého času jsi působil v redakci časopisu Neon. I on má své stránky na internetu. I přes počáteční hlasitou propagandu se, tedy aspoň z mého pohledu, jedná o neúspěch. Že se neprosadil v tištěné podobě je jedna věc, která má své důvody, o kterých se již hovořilo, ale proč se neprosadila internetová verze?

Neřekl bych, že se Neon na webu nechytil, během půl roku stránky navštívilo skoro sedm tisíc internautů.

Neon v tištěné podobě přestane vycházet už na podzim. Internetový NeOnline se však rozjíždí znova a ve zcela jiné podobě. Na adrese www.neon-mag.cz najdeš zbrusu nové stránky.

Ano, taky jsem si všiml. Musím podotknout, že nová podoba je pro čtenáře přehlednější. A je i graficky zdařilejší.

Z jednoho rozhovoru s tebou vím, že svou příští knihu hodláš zveřejnit nejenom v tištěné, ale i v elektronické podobě. Co tě k tomu vedlo a jak si představuješ „svého“ elektronického čtenáře? Bude se něčím odlišovat?

Vedly mě k tomu prosté důvody – většina básníků si stěžuje, že jejich knihy vycházejí v nepatrných nákladech, že jsou nedostupné, že se prodávají pouze ve větších městech etc. Tyto věci řeší web. Kdokoli, kdekoli a kdykoli si teď může díky internetu přečíst moje texty,

popřípadě si je i vytisknout. Elektronická verze mé sbírky bude obohacena o možnost přidání komentáře a bude vybavena vyhledáváním. Když bude čtenáře zajímat, jak často používám ve svých básních slovo „luna“, jednoduše si jeho výskyt zjistí. Svého elektronického čtenáře si tedy představuji jako osobu zvědavou, která bude s autorem v mnohem užším kontaktu než čtenář klasický.

Co tě napadá, když slyšíš pojem „hypertext“? Je to jenom součást terminologického slovníku uživatelů internetu, nebo jej vnímáš i v kontextu literárním?

Zjednodušeně bych to řekl asi takto - hypertext je text, který není lineární. Nebo – hypertext je propojení stránek s jinými stranami pomocí odkazů, to je dnes již dost otřepaná fráze. Ale právě pro literaturu na internetu má hypertext dalekosáhlý význam – vzniká zde možnost vytvářet „otevřená“ literární díla, která může spoluvytvářet každý. Jednotlivé stránky s texty se vzájemně inspirují, mnohdy dochází k fascinující synergii. Navíc mohou odkazy směřovat nejenom k textu, ale také ke zvukům a obrazům a tak vzniká hypermedium. Termíny hypertext a hypermedium poprvé použil Ted Nelson kolem roku 1965.

Připojil by ses ke kolektivně vznikajícímu hypertextovému dílu? Proč ano, proč ne?

Připojil bych se rád. Už proto, že jsem nikdy nic podobného nezkusil.

Jak dlouho sedíš denně u počítače a proč? Kolik času denně trávíš s literaturou?

Průměrně pět, šest hodin. Důvod je prozaický – internet mě živí, s kamarádem máme providerskou firmu a web studio. Pro web připravuji několik časopisů, z nichž třeba brněnský Host je vyloženě literární, takže s literaturou obcuji často i v práci. Jinak samozřejmě rád čtu klasické tištěné knihy. V poslední době studuji beskydské zbojníky a připravuji poetický esej s touto tematikou.

Hledáš literaturu na internetu? Nemám na mysli virtuální knihkupectví.

Samozřejmě. Hledám ji také pomocí tvého Potápěče.

Daří se ti nalézat konkrétní literární texty?

Ovšemže ano. Vyhledávám především elektronické knihovny, zatím se pohybuji víc v zahraničí, ale i u nás je leccos k nalezení. Nedávno jsem si stáhl třeba Cesárovy Zápisky z války galské. Sympatický je mi jihlavský projekt www.neknihy.cz nebo www.atheneum.zde.cz.

Jaká je podle tebe kvalita literatury primárně vznikající pro publikování na internetu? Narazil jsi již na nějaký text, který by snesl srovnání s texty tištěnými?

Musím přiznat, že zatím je na webu málo kvalitních původních děl. Možnosti snadného publikování využívá početná společnost grafomanů. Naštěstí stále více spisovatelů začíná brát prostor na webu vážně, stále více je i těch, kteří dokáží s webem pracovat a využívat jeho možnosti. Zajímavé české texty jsem našel třeba na následující adrese www.angelfire.com/hyperhomer.cz, kterou obhospodařuje Petr Odillo Stančík ze Strdic.

Je normální, že tento rozhovor vedeme elektronickou cestou? Jakým způsobem může ztráta, nebo potlačení, osobního lidského kontaktu ovlivnit podobu nově vznikající literatury?

Myslím, že kdyby nebylo elektronické pošty, náš rozhovor by ani nemusel vzniknout. Díky internetu je komunikace, především mezi námi-vesničany, mnohem jednodušší. Představ si, jak bychom se my dva – ty Valach z Bystřičky a já Gorol z Vendryně – scházeli. Scházeli bychom se, scházeli, nakonec bychom se sešli v nějaké příjemné hospodě a na nahrávání rozhovoru bychom stejně neměli náladu, protože diktafon je věc nehezká a poruchová.

Bez osobního, lidského kontaktu by však asi opravdová literatura vznikat nemohla. Alespoň prozatím ne. Přejde doba, kdy se setře rozdíl mezi realitou a umělou realitou (skutečností zprostředkovanou technikou) a slova osobní či ne-osobní ztratí význam. Trochu se toho děším...

Já taky. Díky za rozhovor.

Pavel Kotrla

... PRAVĚ JSEM VIDĚL Z OKNA DVA
POPELAŘE, ALE VYPIL JSEM LITR
TŘEŠŇOVICE, TAKŽE BYL ASI JEDEN...
JMENUJI SE UMBERTO E. A MOŽNĚ
MĚ ZNÁTE JAKO AUTORA KNIHY
"SÉMIOLOGICKÉ ANALÝZY
A OBRAZY". DNES SE
NA PŘÁNÍ BUDU
ZABÝVAT EXPERIMENTÁLNÍ
EXPERIMENTÁLNÍ
POEZIÍ A PROZOU.
VEZME ME TO ZNOVU,
ANO?

1

... PRAVĚ JSEM VIDĚL Z OKNA DVA
POPELAŘE, ALE VYPIL JSEM LITR
TŘEŠŇOVICE, TAKŽE BYL ASI JEDEN...
JMENUJI SE UMBERTO E. A MOŽNĚ
MĚ ZNÁTE JAKO AUTORA KNIHY...
KNIHY... KTEROU JSEM
ŘÍKAL? "ANALÝZY A
OBRAZY"? TO JE JEDNA
Z NEJHORŠÍCH, TO
PŘECI NEBUDU PROPAGOVAT...
JEŠTĚ JEDNOU
A TROCHU MĚ
ZAPUDRUJTE...

2

... PRAVĚ JSEM VIDĚL Z OKNA DVA
POPELAŘE, ALE VYPIL JSEM LITR
TŘEŠŇ - TO ALE BYLA SLIVOVICE... JÉ,
PODÍVEJTE SE, MYŠ! TA'MHLE! NO DOBRĚ,
VYMYSLEL JSEM SI
TO... STRÁHAT? CO
STRÁHAT, TO SE MUSÍ
NATOČIT V JEDNOM
ZÁTAHU...
TAKŽE JEŠTĚ
JEDNOU!

3

(...TŘI, ČTYŘI)... PRAVĚ JSEM VIDĚL Z
OKNA DVA POPELAŘE, ALE VYPIL JSEM
LITR SLIVOVICE, TAKŽE BYL ASI
JEDEN... JMENUJI SE UMBERTO E.
A MOŽNÁ MĚ ZNÁTE JAKO
AUTORA KNIHY
"VÝSTAVBA ZNAKU".
DNES SE NA PŘÁNÍ
BUDU ZABÝVAT
EXPERIMENTÁLNÍ
POEZIÍ A PROZOU.
JE ČASTO ZALOŽENA
NA OPAKOVÁNĚM... OPAKOVÁNÍ...
JA' TO NEBĚKNU...

4

...PRAVĚ JSEM VIDĚL Z OKNA DVE
SLIVOVICE... PROBOHA !!

UDĚLEJTE
SE MNOU
NĚCO !!!

5

...PRAVĚ JSEM VIDĚL DVA POPELAŘE,
JAK EXPERIMENTUJÍ SE SLIVOVICÍ...
JMENUJI SE UMBERTO E., AČKOLIV
TEBĚ DÍKY
MASKÉRŮM
VYPADÁM TROCHU
JINAK. K TOMU
EXPERIMENTU
SE DOSTANEME
PŘÍŠTĚ, AŽ
SI ZVÝKNU
NA TUHLE NOVOU
REALITU...

POKRAČOVÁNÍ PŘÍŠTĚ 6

VOJTĚCH KUČERA

Do zdí

Do zdí, do zdí
panikou slov biju,
doprostřed vět je vrážím,
doprostřed ulic dlážděných tmou.

Zůstat, vnímat,
vždyť pro toto žiju,
nálety hlásek a řícení stěn,
poplašné sirény znějí.

Do zdí, do zdí
panikou slov biju,
bez vůle prorazit zběsilým snem.

Bolest

Prázdnota se mstí
a vítr mává křídly ticha,
všude mrtvo,
co se mnou.

Nemám ruce,
nemám nohy,
nemám sílu
běžet pryč a stále se smát.

Údery křiku,
kladivo ubíjí na míru hřeb,
černé díry v rytmu basy
tančí.

Prázdnota se mstí.
Prázdnota se mstí.
Prázdnota se mstí.
Pukám.

Chce se mi křičet,
řvát
však nemám co.

Chce se mi křičet
a nenacházím slova.
Nenacházím nic.

Večer se z postele
dívám na tvá záda.
V noci se strachem budím,
jestli to vedle jsi ty.
Ráno se z postele
dívám na tvá záda.

Z hospod

Co jsme se rozešli,
trochu jsem zhubl,
trochu jsem přibral
a trochu jsem zhubl.
Do školy děti.
Na město padá další den.

Kolem

Do stran zní déšť.

Několik listů
v zázraku slétání.

JUAN JOSÉ ARREOLA

1. PŘITAŽLIVOST

Přitažlivost propasti. Žiji na břehu Tvé duše. Skloněný nad Tebou zkoumám Tvé myšlenky, pátrám po původu Tvých činů. Nejasná přání se střetávají na dně, zmatená a vlnící se ve svém hadím loži.

Co živí to mé hltavé rozjímání? Vidím propast a Tebe, jak odpočíváš na samém dně sebe sama. Žádné odhalení. Nic, co by se podobalo prudkému probuzení vědomí. Nic, než oko, které mi neúprosně oplácí můj odhalený pohled.

Odpudivý narcis, pozoruji duši na dně studně. Závrať někdy odpoutá mé oči od Tebe. Ale vždy se vrátím pátrat znova v hlubině. Jiní, ti šťastní, zří na chvíli Tvoji duši a odejdou.

Já stále chodím k břehu. Zahloubaný. Mnoho bytostí se vrhne do hlubin. Jejich ostatky leží zašlé, rozpadající se v zadostiučinění. Přitahován propastí žiji v melancholické jistotě, že se do ní nikdy nezřítím.

2. SETKÁNÍ

Dva navzájem přitahující se body nemají důvod, proč si nevyhnutelně zvolit přímou cestu. Samozřejmě, že je to ta nejkratší cesta. Ale existují i tací, kteří dávají přednost nekonečnu.

Lidé se vrhají sobě do náručí, aniž by předem detailně naplánovali svá milostná dobrodružství. Putují z místa na místo po pravidelných linkách. Ale jednou dojde k vychýlení z obvyklého směru a dva jedinci se spojí. Tak prudká a nečekaná láska je šok, a ti, kteří se takto střetnou, jsou zpětným nárazem vráceni do svých výchozích pozic. Příliš silně hozeni vpřed musí znovu projít hlavní děla, ukryti ve slepém náboji.

Čas od času nějaká dvojice opustí tuto neměnnou zásadu. Jejich záměr je upřímný, jsou přímočaří. Skrytě si volí život v labyrintu. Nemožou žít osamoceně. Toto je jejich jediná jistota a při hledání sebe sama ji ztrácejí. Každý z nich se dopouští chyby a usiluje o setkání, ten druhý předstírá nevědomost a odchází bez pozdravu.

3. PŘÍMĚŘÍ

Dnešním dnem odtáhnou mé okupační oddíly z Tvého života. Nevšímám si všech těch útočníků na Tvé tělo a Tvoji duši. S těmi tvářemi se setkám v zemi nikoho. Tam, kde anděl ukazuje do dálek a kdes zve nás ke vstupu: pronajímá se tam zřícenina ráje.

MARTIN ŠKABRAHA

ŽENA

Rozpustila si vlasy...

Velkoryse zaklonila hlavu,
ocelovou sponu vzala do zubů
a rukama prolaskala paměť klisen,
než budou znovu
zamčeny do stáje.

A neměla ani tušení,
že v tom dějinném gestu
rozvlnila hladinu mezičasu lvů,
hledajících své ukradené hřívky
budoucího.

Revue pro literaturu, filosofii a jiné

**poezie/próza/vzpomínky/
rozhovor/studie/recenze/
glosy/archiválie**

**Adresa redakce:
Křížkovského 10, PS 207,
771 80 Olomouc
e-mail: aluze@centrum.cz
tel.: 068/563 11 59**

ALUZE

Juan José Arreola (21. 9. 1998) – mexický spisovatel. Především povídkář, je však i autorem jediného románu. Věnuje se i div. a lit. publicistice.*

Ukázku z přeložila Michaela Jančová.

BÁSNÍK MICHAL HABAJ

Michal Habaj (narozen 1974) patří ke kmenovým autorům agilního banskobystriického nakladatelství Drewo a srd, specializujícího se především na současnou mladou slovenskou literaturu – což je artikl, který u nás připadá exotický i mnohým znalcům.

První sbírka, vydaná v roce 1997, nese titul *80-967760-4-5*, který už sám o sobě napovídá, že půjde o záležitost experimentální, o ověřování si hranic možností poetického vyjádření. Obálka na první pohled připomíná hieroglyfický zápis, je rozčleněna na množství drobných obrázků, připomínajících počítačové ikony či piktogramy na směrovkách. Název knihy (Co vlastně znamená? Rodné číslo i „vital statistics“, používané v soutěžích královen krásy, jsem zamítl – že by snad telefonní číslo?) a jméno autora jsou vyvedeny ze žluté plastové fólie, takže vizuálně splývají s podkladem, zato si můžeme osahat jejich plastičnost. Obsah je inspirován formálními výboji, jaké u nás známe např. z tvorby dvojice Hiršal – Grögerová. Autor zde ironizuje odlidštěný jazyk reklam, úředních vyhlášek či nicneříkajících literárněteoretických frází, využívá četné slovní hříčky („kata-strofický presah“). Básně reflektují přetechnizovaný moderní svět, plný zautomatizovaných rituálů, v němž jsou básnická sbírka a menstruační vložka stejně hodnotným artiklem (viz str. 35). Přes všechnu eleganci a duchaplnost jde však jen o jeden z četných experimentů, které ohledávají slepé uličky a nad nimiž se nejlépe baví jejich tvůrci. Chvályhodné ovšem je, jak se autor do své poezie pokládá a nešetří svoji intimitu: uveřejnit v básnické sbírce svoji adresu domů, to už je skutečně gesto hodné respektu!

Zralejším básnickým dílem je sbírka *Gymnazistky (prázdniny trinástročnej)*. Autor ji opatřil kongeniální růžovou obálkou a dekorativními pseudosecesními typy písma. Habaj se zde vrací do prostředí, které představil už v povídce Z.Á.H.R.A.D.N.Í.K. (viz Aluze 1/99) – tj. na střední školu. A musíme si my starší zvyknout, že po zavedení osmiletých gymnázií zahrnuje středoškolská kategorie rozdílné věkové úrovně, včet-

ně děvčat tzv. pod zákonem. A právě k nim se obrací tato knížka.

Hold křehké kráse dívenek na prahu zletilosti známe z naší poezie z tvorby Jiřího Veselského, nabízí se tedy možnost srovnávat. Habaj není od hrdinek svých básní věkově příliš vzdálen, proto může také sdílet jejich záliby, odpovídající době. Básně jsou tudíž plné narážek na Microsoft, lehké drogy, Coca-Colu či antikoncepci. Habajova poezie je prosycena současnou realitou: „kto by odolal dievčatám z rozvrátených / rodín, dcéram alkoholikov a na suchoty umierajúcich žien / zo Slovnafu.“ V básni *Plytké vody popu, sladké vody diskoték* se vyprávěč (autobiografický?) ocitá přímo „uprostred gymnazistiek vydaných / do rúk, iba do prvej kvapky krvi bojujúcich“. Kontrast mezi tradičními rekvizitami milostné poezie a nesentimentální současností je působivý, ale někdy přerůstá do přílišné chtěnosti. Básně jsou na první pohled rozčleněny do přehledných čtyřveršových slok, které ovšem nerespektují hranice významových celků nebo rýmů. To dává básním podobu litanie, extatického výlevu, který působí mimořádně přesvědčivě. Z patnácti básní je nejzdařilejší *Čerešňový strom, čerešňový mužík v ňom* (až bude někdy někdo sestavovat antologii milostné poezie naší doby, neměla by v ní chybět!), přesvědčivě evokující eroticky nabitou atmosféru horkého letního dne, naproti tomu v závěru už se autor dost opakuje.

Z Nabokovovy *Lolity* víme, že zvrhlost pedofilie nespočívá jen ve fyzickém aktu, ale především ve sféře duševní, že mimořádně mladé partnerky vyhledávají především jedinci s pygmalionským komplexem a sklony k manipulaci. Toto dilema se vynořuje i v případě Habajovy knihy. Je jejím autorem nesmělý romantický ctitel mladičkových slečen, nebo spíše bratislavský intelektuál, který si libuje v literárních odkazech a vyhledává provokativní témata? Vnucuje se otázka, komu je tato sbírka vlastně určena. Autor se sice s horoucími vyznáními obrací na mladičkou čtenářku, víme však, že příslušnice virtuální generace už na poezii příliš nezabírají. Habaj do svých básní vkládá zřetelnou ironii, četné citace a slovní hříčky, které spíše počítají se spřízněným a poučeným publikem (viz obraty typu „šaty

pri nohách gymnazistky padlé, padlého / anjela zvodné plochy zradné“). Místy tedy tato sbírka působí jako samoučelná exhibice, nelze jí však rozhodně upřít originalitu a důslednou, mile dekadentní atmosféru.

Závěrem tedy jedna dobrá zpráva: zdá se, že slovenská poezie stále žije a že její existence není naštěstí nijak závislá na blahosklonném zájmu z druhé strany nedávno vytvořené hranice. V Michalovi Habajovi má nepřehlédnutelný talent, byť pochopitelně musí dozrát a zbavit se určitého sklonu ke schválnostem. Pokud však bude růst jako doposud, těším se určitě na jeho třetí sbírku

Jakub Grombíř

Michal Habaj: 80-967760-4-5. Drewo a srd, Banská Bystrica 1997.

Michal Habaj: Gymnazistky. Drewo a srd, Banská Bystrica 1999.

VÍRA FLAGELANTŮ

Dějiny myšlení, jak známo, rády kopírují pomyslné kyvadlo věčně kmitající mezi jakýmsi klasicismem a romantismem ducha. S neúprosnou pravidelností se střídají období důvěry v racionalitu s periodami romantické volnosti formy a subjektivnosti obsahu. Snad je to tím, že synové bojující o svá místa na slunci přechoasto zavrhují úsilí svých otců, aby se o to pevněji připoutali k dílu svých dědů.

„Nejúspěšnější výzvou k přemýšlení bývá provokace; autor se této metodě rozhodně nevyhýbá. Pokládal by za svůj úspěch, kdyby se mu podařilo přivést aspoň pár dogmatických myslí do varu – především vyznavačů neomezeného liberalismu, mravního relativismu a nádhery naprosté svobody lidského jedince.“ píše **Jiří Krupička** v úvodu své knihy **Flagelantská civilizace**. Ano, ano, chtělo by se křičet po prvních řádcích.

Provokativní tento autor totiž skutečně je. Ale pro každého jinak. Pro mnohé bude provokativní zejména proto, že zcela myslí proti duchu moderní doby, jejíž základní premisou a postulátem je individualistický požadavek co největší možné míry osobní svobody a touha po ní. Krupička se

s novověkým názorem, podle něhož ontologickou dignitu má v podstatě právě jedinec, zcela rozchází. Pro něj ji má společnost jako celek. „Zájem společnosti má přednost před zájmem jednotlivce“ vyhláší Krupička již ve své předchozí knize *Renesance rozumu*. To proto, že pouze společnost dokáže vymodelovat z pouhé „mokré a křičící potenciality“ skutečného člověka. To by se snad v jistém smyslu dalo ještě přijmout. Avšak v jiné Krupičkově formulaci má onen axiologický primát nad jedinцем dokonce lidský rod jakožto biologický druh. „Druh je cennější než individuum, celek je víc než jeho části.“ To je Krupičkovi premisou, kterou je možno odmítnout, ale o které se nedá polemizovat. Vyjevuje se v ní totiž důvěra myslitelů určitého typu v prozřetelnost *Stvoření*, primární důvěra v laskavost *Matky přírody*, do jejíž předzjednané harmonie se rozhodně nevyplácí zasahovat.

Odtud také mimochodem pramení onen „religiozní“ Krupičkův odpor například ke genovému inženýrství, pro jehož racionalizaci si našel argumenty *ad hoc* patrně z nějakých novin, které jsou co se týče tohoto problému pochopitelně zachváceny všeobecnou hysterií. „Každý pokus o ‚pozitivní‘ manipulaci lidského genomu může přinést jenom zlo.“ Jistě, jsou tu rizika. Ovšem každé kategorické odmítnutí veškerých nabízejících se možností terapie lidskosti je třeba vyřknout tváří v tvář geneticky tala-semickému dítěti. Rozlišovat důsledně manipulace „pozitivní a negativní“ se nedá. V jistém slova smyslu jsme totiž geneticky malformovaní všichni.

Krupičku ale kupodivu nejvíce trápí záležitost s klonováním. Zcela populisticky v této souvislosti hovoří o výrobě vojenského lidského materiálu, klonovaných zabijáků a podobně. „‚Jaká hovadina!‘ řekla by příroda, kdyby uměla mluvit.“

Jestliže jsem poměrně silnými, i když Krupičkovými vlastními slovy, jeho názor odsoudil, neměl bych se vyhnout zdůvodnění.

Běsnění Biota slyším v davové hysterii, která se vzedmula okolo aféry s ovečkou Dolly. Jedná se přitom o záležitost poměrně okrajovou, odkud podle mého

v současnosti příliš možností zneužití nehrozí. (Nemluvím zde o zneužití zvířat!) Jak říká v této souvislosti Stanislav Komárek „skutečné průšvihy přicházejí tiše“¹.

Podstata klonování tkví v tom, že do neoplovněného oocyty (vajíčka) zbaveného jádra je implantováno jádro většinou embryonální buňky (blastomery) pocházející z 8-16 buňčného embrya.² (Teoreticky je však možné vzít dárcovské jádro z jakékoli somatické buňky. Například v únoru 1998 narozené jehně Dolly vzniklo z jádra buňky izolované z mléčné žlázy šestileté ovce.) Takto „oplovněné“ vajíčko je posléze implantováno do podvázaných vejcovodů „matky“ a po reimplantaci 6 dní starých embryí do dělohy pokračuje vývoj normálním způsobem ukončený porodem.

Z faktu, že naklonované embryo musí být donošeno normální matkou, vyplývá, že obava z nějaké masivní výroba identických kopií jako v Huxleyho románu *Brave New World* je zcela lichá. Je dobré si také uvědomit, že jednovaječná dvojčata nejsou nic jiného než „přirozené klony“, a že se vlastně ani o identitě klonů nedá hovořit, protože individualita každého jedince je zajištěna naprosto individuálními interakcemi s prostředím. Všechny dosavadní historické pokusy vychovávat děti v masovém měřítku identickým způsobem mimo rámec rodiny skončily zákonitě žalostným způsobem.

Ony přehnané obavy z biotechnologií, jakási „genofobie“, pramení spíše než z čeho jiného z pouhé neznalosti a přirozeného strachu ze všeho nového. Pečlivý průzkum v Evropské unii, kdy z každé členské země odpovídalo 1000 občanů, ukázal, že jen třetina dotázaných ví, že rajče má nějaké geny. Třetina byla dokonce přesvědčena, že normální rajče žádné geny nemá, ale to modifikované ano. 40 % Rakušanů je neuvěřitelně přesvědčeno, že geny v jídle mohou ovlivnit jejich dědičnost. Asi věří, že ten, kdo jí mnoho brambor, bude mít nos jak bramboru.

Za této situace je pak pro manipulátory snadné přijít s kdejakou peticí za zastavení výzkumu a s poukazem na „obrovské skryté nebezpečí“ vyžadovat podpis. Tak může dojít až k tomu, že například v Anglii lze „přenos jader“ trestat až desetiletým vězením.

Zastavil jsem se však z hlediska celku Krupičkovy práce u pouhé marginálie, i když dnes poměrně ožehavé. Těžiště jeho díla je však v něčem jiném. Jde mu o polemiku s etikou postmodernismu. Postmoderní mravně a kulturně relativistická euroamerická civilizace je Krupičkovi civilizací flagelantskou, flagelantskou v sebeobviňování a v sebebičování za hříchy, které spáchala – ale třeba i nespáchala. Toto flagelantství bílého muže zašlo podle Krupičky tak daleko, že pomalu rozleptává základní podstatu demokracie – rovnost *všech* lidí před zákonem. Neboť stane-li se jakákoli nepravost, je za vše vinen bílý heterosexuální muž. Či spíše jeho prohnílá kultura. Spáchá-li totiž samotný běloch nějaký manifestní zločin, pak je vinna společnost.

Smysl celé Krupičkovy polemiky s etikou postmodernismu by se snad dal vyjádřit citátem Camuse: „*Nikdy nezabil ani mouchu.....Moucha, kterou býval mohl zabít, se jala roznášet mor.*“

Kritizovat postmodernu je dozajista v mnoha ohledech možné a oprávněné. V mnohém je nemožné Krupičkovu reakci nepřivítat s jásotem. Nezachází však přece jen příliš daleko? Nenechal se sám vyprovokovat a mrštit kyvadlem dějin mnohem dále opačným směrem, než by bylo zdrávo? Nejedná se o pouhý „reakcionismus“?

Pokud jsem smysl Krupičkovi práce předchozím citátem dobře vystihl, tak bych proti němu postavil citát jiný. Totiž vyznání flagelantské víry v době ontologické: nepřehlednosti od demokrata par excellence Karla Poppera: (musím to napřed najít, ale je to něco jako *podstata moderní demokracie tkví ve volbě raději křivdu trpět než ji sám způsobit.*)

Marek Petru

Jiří Krupička: Flagelantská civilizace. Edice Puls, Hynek 1999

¹⁾ Srv.: Komárek, S.: *Být naklonován*; in.: *Vesmír 77, říjen 1998*

²⁾ *Podrobnosti viz. in.: Fulka, J., Kaňka, J., Fulka, J. jr.: Klonování savčího embrya*; in.: *Vesmír 77, říjen 1998*

PŘÍRODNĚ ČI KULTURNĚ?

Českému čtenáři se dostalo do rukou dílo, které vyšlo ve Spojených státech před téměř sedmdesáti lety. Někdo by mohl zapochybovat o vhodnosti překladu s takovým zpožděním. Ovšem již po přečtení několika prvních stránek každý pochopí, že otázky, které si **Ruth Benedictová** v knize *Kulturní vzorce* klade, zůstávají palčivě aktuální i dnes.

Benediktová se například zabývá dones tolik ožehavou otázkou, v jakém vztahu je společnost s biologií. A že takový vztah existuje, je každému, kdo se biologií alespoň nepatrně zabývá, zřejmé.

Mimo jiné i právě díky Benedictové je dnes široce přijímané, že vztah mezi biologií a kulturou v tom nejširším slova smyslu není v žádném případě lineární. Pokud snad někteří sociobiologové přirovnávají lidskou societu k societám třeba blanokřídých, které pravděpodobně z čirého automatismu instinktů opravdu vyvěrají, pak se dopouštějí hrubého redukcionistického omylu. „Kultura není předávána geneticky“, oprávněně konstatuje Benedictová.

To však ještě nemusí znamenat, že vztah mezi nimi není žádný. Je sice nepochybné, že konečná podoba kterékoli tradiční instituce jde daleko za původní biologický impuls, a že do velké míry závisí na tom, jak se určitý rys sloučil s rysy spojenými se zkušenostmi jiného původu. Na druhou stranu je ale nemožné nevidět, že *konfigurace* nejsou nekonečně tvárné.

Cílem Benediktové není nic menšího, než definovat totalitu určité kultury vystižením několika jejích fundamentálních rysů – její konfigurace – tj. cílů a základních postojů, s nimiž se její členové vědomě či podvědomě ztotožňují.

Vedlejším aspektem takového přístupu je ovšem skutečnost, že jsou vyzdvihovány rozdíly mezi kulturami a přehlíženy jejich shody. (Jedna s takových shod, které si všimla i Benediktová, je všeobecné rozlišování mezi „námi“ a „jimi“, mezi „lidmi“ ve vlastním slova smyslu a „cizinci“, kteří v podstatě lidmi nejsou a na něž se tudíž nevstahují ani příkazy morálního kodexu platné v rámci vlastní skupiny.) Za touto meto-

dologickou jednostranností je ovšem nutno vidět svým způsobem přirozenou a oprávněnou reakci na tehdejší vládnoucí „evolucionistickou“ antropologii, která označením některých kultur za primitivní mohla legitimizovat jejich vyhlazení.

Dnešní evolučně biologické uvažování v antropologii však nelze směřovat s oním klasickým „sociálním“ evolucionismem 19. století, jehož lineární chápání vývoje kultur od primitivní – k naší se pak v rovině politické mohlo promítnout jako sociální darwinismus. Evolucionismus, jenž byl v první polovině 20. století mimo jiné i díky kulturní antropologii zcela oprávněně zavržen, je zcela jiný než evolucionismus druhé poloviny století, který byl důkladně přehodnocen a s objevem DNA vsazen do širšího biologického rámce.

Evoluční myšlení má tu výhodu, že umožňuje abstrahovat z drtivé masy nahromaděného etnografického materiálu několik základních principů, které učiní sociální a kulturní fungování společnosti inteligibilním a ukáží, kde leží ony meze možných konfigurací. Biologie nepochybně stanovuje kultuře jakési mantinely, mezi kterými se jednotlivé konfigurace pohybují. Otázkou je, jak jsou široké. Benedictové přesvědčení, že „civilizace by se mohly změnit mnohem radikálněji, než si zatím kterákoli mocná osobnost nebo instituce přála nebo dokázala představit“, není nic jiného, než revolucionizující dobrá víra, která ještě nebyla otřesena potupně katastrofálním zhroucením komunistických utopií.

Proto není bez zajímavosti konfrontovat *Kulturní vzorce* s dílem britského evolučionisty a antropologa **Roberta Foleyho** *Lidé před člověkem*, jenž se podobným otázkám nevyhýbá, a které taktéž před nedávnem vydalo nakladatelství Argo.

Jestliže se v kulturně antropologických kruzích má často za to, že sociální proměnlivost je nekonečná a lidská kreativita ve vytváření sociálních vztahů neomezená, Foley v kapitole o vývoji sociability ukazuje, že z hlediska biologie tomu tak není. Pro vymezení limit jak toho, co je sociálně možné, tak i limit podmínek, v nichž se mohou různé konfigurace vyskytnout, využívá Foley pojmu „konečný sociální prostor“. Ten je ur-

čen biologickými omezeními, které se vyskytují u všech savců včetně člověka a je definován z hlediska diferenčních ztrát pro samce i samice při reprodukci. Druhým faktorem, který hraje v utváření sociálních systémů klíčovou roli, je pak pochopitelně prostředí – v nejjednodušším případě distribuce zdrojů potravy. Podrobnosti se dočtete ve zmíněné knize.

Takovýto model dokáže vysvětlit i strukturu variací pospolitého života mužů a žen v sociálních systémech lidstva. Objasňuje například, proč z osmnácti možných systému se jich ve skutečnosti vyskytuje jen šest, z nichž nejběžnější je manželství a rodina uvnitř širších komunit mužského i ženského příbuzenstva. (Nebere-li se ovšem v úvahu z jiného hlediska veledůležitá existence mužských a ženských klášterů)

Tento model ovšem nesmí být v žádném případě chápán ryze deterministicky. Evoluce sociability dává vzniknout vlastním vnitřním emergentním mechanismům. Jak říká Foley, sociabilita je patrně jedním z těch jevů, kdy jakmile se jednou něco vyvine, nelze se už vrátit zpět. Další vývoj sociability je proto zároveň i produktem ryze sociálních faktorů, i když je odvozen jak z počátečních tak probíhajících ekologických i biologických podmínek. Některá kultura dokáže určité biopsychické rysy člověka vyhrotit do nepřičetnosti a jiná je dokáže sublimovat, kanalizovat či úplně potlačit, jak svědčí Benediktová.

Druhá dodnes pokládaná otázka, kterou Benediktová tematizuje, ačkoli na ni příliš neodpovídá, a která s první hluboce souvisí, zní: jaký je vztah mezi společností a jedincem? Jak vlastně dochází k utváření konfigurací? Utváří jedinci společnost či společnost jedince?

Čím dál tím zřetelněji se ukazuje, že formulace, zda je osobnost utvářena tlaky biogenetickými spíše než tlaky sociokulturními, nepatří mezi nejlepší. Je například zřejmé, že i samotná embryogeneze není procesem geneticko-mechanistickým, nýbrž geneticko-stochastickým, na němž se v plné míře projevují vlivy externí. O ontogenezi nervové soustavy ani nemluvě. (Zdá se, že nervová soustava je autopoetickým systémem, který na externí vlivy reaguje tak, že je selektivním způsobem zohlední

ve své struktuře.) Lépe položená otázka tedy zní: jak silný musí být externí tlak, aby se v tom kterém případě jeho působnost projevila?

Stejně tak otázka, zda společnost jako celek jest utvářena tlaky biogenetickými spíše než tlaky sociokulturními, je zavádějící. Ze studia rozmanitých kultur vyplývá, že vztah mezi kulturou a naturou opravdu není přímočarý. Přesto tu jakýsi je. Lépe položená otázka tedy zní: jak silný musí být externí tlak na individuální chování sociálních aktérů, aby se ta která konfigurace či společenská změna trvaleji prosadila?

Takto formulované otázky pak dále generují celou řadu otázek dalších. Pokud například někdo podobně jako Benediktová definuje určité sociální cíle (které jsou většinou motivovány humanitně-levicovým étosem), pak se musí dále ptát, zda jejich naplnění nevyžaduje po sociálních aktérech natolik vysokou míru sebezapření, že by bez transgrese biopsychických tlaků působících na mysl člověka nebyly ve větším měřítku uskutečnitelné.

N.L.¹

Na závěr snad ještě jedno malé rýpnutí. Hromy a blesky z přecitlivělého nebe „anti-redukcionistů“ se nesnášejí jen na hlavy biologů. I kulturní relativistce Benediktové byly často adresovány výtky z určitého redukcionismu a simplicismu. Například knihu *Chryzantéma a meč* pojednávající o japonské kultuře psala v domácím pohodlí Spojených států, s pomocí západních pramenů, aniž by znala slovo japonsky či v Japonsku kdy byla. Není divu, že si pak někteří japonští čtenáři tuto knihu mohli pochvalovat jako dobrý úvod do stylu euroamerického myšlení.

Marek Petru

Ruth Benediktová: Kulturní vzorce. Argo 1999, 1200 výtisků, 279 Kč

Robert Foley: Lidé před člověkem. Argo 1998, 1500 výtisků, 298 Kč

¹⁾ N. L. (*non liquet, není to jasné*) Těmito písmeny římsští soudcové značili, že nepochopili důvod pře.

